

Z GRÄFENBERKU DO ŘÍMA

FRANTIŠEK VŠETIČKA (OLOMOUC)

N. V. Gogol pobýval v Lázních Jeseníku (Gräfenberku) dvakrát – v srpnu a září 1845 a v červnu 1846. První pobyt mu prospěl, druhý nikoliv. Z lázní vedl bohatou korespondenci, v níž se neobyčejně kriticky vyjádřil o své dosavadní tvorbě, zejména o Mrtvých duších. Pokud jde o Gogolův zdravotní stav, tak uvádí, že nejlépe se cítí na cestách a v Římě.

Klíčová slova: Gogol, Gräfenberk 1845 a 1846, korespondence.

N. V. Gogol a séjourné dans les Lázňe Jeseník (Gräfenberk) deux fois – au mois d'ouit et de septembre 1845 et au mois de juin 1846. Il a bien profité de son premier séjourn, mais son deuxième séjourn nà pas été agréable pour lui. Dans les bains il a entretenu une correspondance suivie dans laquelle il a exprimé ses réserves envers sa production existante, surtout son roman Les Ames mortes. En ce qui concerne l'état de sa santé, Gogol dit qu'il se sent le mieux en voyageant et à Rome.

Les mots clefs: Gogol. Gräfenberk 1845 et 1846, la correspondance.

V květnu 1836 měl premiéru Gogolův Revizor a již počátkem června opouští jeho tvůrce Rusko a žije víceméně trvale v cizině, zejména v Římě. Důvodem jeho odchodu je jednak nespokojenost se společenskými poměry v carském Rusku, jednak jeho nemoc. Navštěvuje věhlasná lázeňská střediska, mezi nimiž nechybí ani Lázně Jeseník, tehdejší Gräfenberk, v němž se léčil dokonce dvakrát. Poprvé roku 1845, podruhé roku následujícího. Je to období, kdy Nikolaj V. Gogol prodělává závažnou duševní krizi, východiska z ní nachází v náboženském rozjímání, pochybuje zároveň o svém literárním talentu, což vede k tomu, že podruhé spálí rukopis druhého dílu Mrtvých duší.

O Gogolově tehdejší duševní stavu dostatečně vypovídá jeho vlastní korespondence, jež je poměrně bohatá. Tak např. nedlouho před příjezdem do slezských lázní Arkadiji O. Rossetovi píše: „Rád bych si nyní zajel do Gasteinu, ale příznám se Vám, bojím se děsně samoty, jež je mně nyní ze všeho nejnebezpeč-

nější, i kdyby se to přihodilo na nejléčivějších vodách.“ O svém vztahu k vlastní literární tvorbě se jednoznačně vyjadřuje v dopise Rossetově sestře básničce Alexandře O. Smirnovové, 25. července 1845 jí vyznává: „Nemám rád svá díla dosud vyšlá a vytištěná, a zvláště Mrtvé duše.“

Z uvedených poznámek je zjevné, že Gogolův duševní stav byl v té době kritický, pobyt v evropských lázeňských střediscích, včetně Karlových Var, mu nepomáhal. Nejednokrát však vyslechl chválu na lázně v Gräfenberku, kam se posléze vydal roku 1845. Přijel tehdy z Prahy, v lázních se zdržel od 23. srpna do 23. září, kdy odjel do Berlína. Druhý Gogolův pobyt byl značně kratší, trval od 16. do 29. června 1846. Stejně jako ostatní lázeňští hosté bydlel v Jeseníku, tehdeším Frývaldově. Gogolova představa o zeměpisné poloze Gräfenberku byla před jeho příjezdem značně přibližná, jak o tom svědčí jeho vyjádření v listu příteli A. S. Danilevskému z 20. června 1843, píše v něm: „Gräfenberk div že není na ruské hranici. Z Krakova do Olomouce (ve Slezsku) není ani den cesty a Gräfenberk je hned u samé Olomouce.“

První pobyt v Lázních Jeseníku Gogolovi značně prospěl, v jeho tehdejší korespondenci se nacházejí jen slova chvály. Básníku Vasiliji A. Žukovskému 12. září 1845 kupř. uvádí: „Přes všechny tyto obtížné procedury cítím nicméně čím dále tím více jakési životadárné osvěžení a cosi, co se podobá oživení a probouzející se síle. No, budiž blahoslaven Bůh, zachraňující nás, jenž občas vnukne prostému člověku to, co tají před moudrými! Priessnitz je rozhodně rozumný sedlák a mnohé z toho, co říká, je úplně správné.“ Obdobně se zmiňuje v nedatovaném dopise N. N. Šeremetěvové: „Nynější léčba studenou vodou co nejvíce mne osvěžuje a vyhání smutné myšlenky. Cítím se jako bych byl silnější.“ Poněkud jinak tomu bylo při druhém léčebném pobytu roku 1846, proto jej Gogol podstatně zkrátil.

V dopise Vasiliji A. Žukovskému z 12. září 1845 je mimo jiné tato kratičká zmínka: „Skutečně nemám tu ani chvíli o čem přemýšlet, nemám čas napsat dva řádky dopisu.“ Tato poznámka svědčí nejen o pisatelově stavu, ale je zároveň krásnou kuriozitou, neboť ve chvíli, kdy Gogol nemohl napsat dva řádky, napsal dopis, jenž má v tištěné podobě tři a půl stránky. Připomínám-li tuto spisovatelova slova, nejde mi o náhodný rozpor, ale o obdiv nad tehdejší epistolární kulturou, kdy si přátelé mezi sebou vyměňovali sáhodlouhé a smysluplné listy. Tato kultura je již nepochybně dávnou a nenávratnou minulostí, kterou potlačila úspěchaná éra internetu.

S definitivní platností nepomohl Gogolovi ani Gräfenberk. Jedinou jistotu – což je rovněž kuriozita – nacházel v cestách mezi různými lázeňskými místy. Píše o tom ve své korespondenci několikrát, poznámky na toto téma představují v jeho listech jakýsi trvalý leitmotiv. Tak Alexandře O. Smirnovové 2. dubna 1845 píše:

„Chci strávit léto cestováním, což na mne kladně působí.“ Básníku Nikolaji M. Jazykovovi 5. dubna 1845 poznamenává: „Vím pouze to, že ať se pohybuji v létě kdekoliv, musím se pohybovat, musím cestovat, neboť cesta a přesuny mně dělají dobře.“ Nejinak se vyjadřuje Vasiliji A. Žukovskému: „Nemyslete si, můj milý příteli, že je těžko se s mým zdravím toulat po světě, jak píšete. Právě naopak, cítil jsem se dobře pouze tehdy, když jsem byl na cestách. Cestování mne vždycky zachraňovalo, když jsem se dlouho zdržoval na místě nebo když jsem pro svou trudnomyslnost upadal do rukou lékařů, kteří mně škodili, neznajíce ani vlas mé přirozenosti.“ Tak praví v listě Žukovskému, z nějž jsme již dříve citovali, a na závěr dodává: „Cesta, a zejména cesta do Itálie, vždy mi byla prospěšná.“

Cesta, a především cesta do Říma, představuje Gogolovi pohodu a posilu. Konstatuje to v korespondenci málem neustále, Řím tak v jeho listech tvoří další a s cestami spjatý leitmotiv. V dopise Alexandře O. Smirnovové 11. září 1845 znamená: „Příští týden pojedou do Říma. Těším se na Řím, který mne vždy oživoval a posiloval.“ Další den totéž Vasiliji A. Žukovskému: „Ještě týden mám zde zůstat, potom se vypravím na zimu do Říma s nadějí jak v cestu, tak v samotný Řím; obojí mně vždy pomáhalo.“ V témže dopise se k myšlence na blahodárny Řím vrací: „Klima Říma mne neobyčejně napomohlo a pozvedlo.“ A 15. září 1845 v listě matce jakoby na pokračování dodává: „Pobyt v Římě byl vždy prospěšný mému zdraví. Římské klima a sama cesta po Itálii vždy pozvedly a obnovily moje síly.“ Tam, kde nepomohly německé lázně Baden-Baden, Švalbach, rakouský Gastein, belgické Ostende, francouzská Riviéra, italské moře, české Mariánské Lázně, Karlovy Vary a Gräfenberk, tam podle Gogola pomohl a pozvedl Řím.

V tehdejším Frývaldově bydlel autor Mrtvých duší v domě číslo 168. Pobýval tam spolu s ním jeho dávný přítel hrabě Alexandr P. Tolstoj, v jehož moskevském paláci na konci svého života žil a roku 1852 zemřel. Při druhé návštěvě Frývaldova bydlel na téže ulici o dva domy dál v čísle 73. Jeho pobytu ve Frývaldově a v Gräfenberku se v minulosti věnovali Viktor Ficek (Slezský sborník 1951) a Jan Skutil (Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci 1955). Oba ve svých příspěvcích zveřejnili fotografii domu číslo 168, avšak ani tento ani druhý dům, kde Gogol pobýval, dnes už neexistují. Na jejich místech stojí několikapodlažní paneláky. Gogolovu dávnou přítomnost dnes připomíná pamětní deska na boční budově sanatoria Priessnitz v Lázních Jeseníku na Priessnitzově ulici číslo 47 (s chybným prvním datem na desce) a spisovatelova bysta dole v Jeseníku na styku Lipovské a Gogolovy ulice.

